

DRŽAVE, NARODI, MANJŠINE: POLITIČNOGEOGRAFSKI ORIS

Milan Bufon*

Izvleček

Prispevek vsebuje gradivo o nekaterih izbranih političnogeografskih temah in družbeno-teritorialnih pojavih ter obravnava zlasti vprašanje odnosa med državami, narodi in manjšinami. Podrobneje so prikazani sinhroni aspekti državnih pojavnih oblik in diahroni vidik razvoja sodobnega nacionalizma. Proučena sta še problem državnosti in uveljavljanje večinskih narodov v Evropi, ter tudi razmerje med njimi in tako imenovanimi "narodi brez države" oziroma nacionalnimi manjšinami. Na koncu poskuša prispevek podati nekaj možnih tipizacij evropskih držav glede na njihovo etnično sestavo, nacionalno "samozadostnost" ter narodnomanjšinsko bilanco.

Ključne besede: Politična karta sveta, evropske države, narodi in manjšine.

STATES, NATIONS, MINORITIES: A POLITICO-GEOGRAPHICAL SURVEY

Abstract

Comprised in the paper are the materials on certain selected politico-geographical themes and socio-territorial phenomena, and discussed are particularly the questions on relations between states and nations and minorities. Presented in detail are synchronous aspects of the state origination forms and diachronic aspects of development of contemporary nationalism. In a case study of European continent, a question is further studied, on the state formation and predomination of dominant nations, as well as relations between the latter and the so-called "stateless nations" or national minorities. Presented at the end are some possible typologies of European states as to their ethnic composition, national "self-sufficiency" and national minority balance.

Key words: Political world map, European states, Nations and minorities.

Članek želi podati pregled nekaterih pomembnejših vidikov sodobnega političnogeografskega proučevanja na temo odnosa med državami, narodi in manjšinami. Nedvomno so vprašanja razvoja držav in nacionalizma temeljno in klasično raziskovalno polje politične geografije, ki ga je mogoče ločiti na bolj kvantitativni in kvalitativni del. Prvi se pretežno ukvarja s strukturno analizo politične karte sveta, drugi

* Dr., ZRS, Znanstveno raziskovalno središče Republike Slovenije, Koper, Garibaldijska 18, 6000 Koper, Slovenija. (E-mail: Milan.Bufon@ZRS-KP.si)

pa zadeva problematiko teorije razvoja in sistematike različnih pojavnih oblik nacionalizma. V nadaljevanju bo prikazano izbrano gradivo o omenjenih temah, pri čemer bo upoštevan predvsem položaj v Evropi.

1. Države in njihove pojavnne oblike

Glede strukturne analize politične karte sveta gre najprej omeniti nekatere vidike *zemljepisnega položaja držav*, in sicer:

1. zemljepisni položaj na karti sveta in vplive splošnih geografskih danosti na razvoj držav (na primer podnebne posebnosti);
2. zemljepisni položaj glede na naravne vire in prometne, zlasti vodne poti;
3. zemljepisni položaj v odnosu do drugih držav in kakovosti meddržavnih razmerij;
4. strateški položaj in spreminjanje učinkov tega položaja na razvoj držav.

Drugi vidik zadeva vprašanje *morfologije* držav, zlasti njihovega obsega in oblike. V povprečju merijo države v svetu med 500 tisoč in milijon km² in ta obseg označuje tudi srednje velike države. Dejansko pa je povprečna velikost držav v različnih predelih sveta tudi dokaj različna: v Evropi znaša srednja površina držav 275 tisoč km², v Afriki 550 tisoč km², v Aziji z Oceanijo 1350 tisoč km², v Severni in Južni Ameriki pa 1550 tisoč km². Glede na navedene razpone lahko države po velikosti razvrstimo v:

- mikrodržave: manj kot 25 tisoč km²;
- zelo majhne države: 25 do 125 tisoč km²;
- majhne države: 125 do 250 tisoč km²;
- srednje majhne države: 250 do 750 tisoč km²;
- srednje velike države: 750 do 1500 tisoč km²;
- velike države: 1,5 do 3 milijone km²;
- zelo velike države: 3 do 6 milijonov km²;
- države velikanke: več kot 6 milijonov km².

Razsežnosti držav so torej izredno različne, saj imamo na eni strani mikrodržave, kot so Liechtenstein (150 km²), San Marino (62 km²), Monako ali Vatikan (obe manj kot 5 km²), na drugi pa velikanke, kot so Kanada, Rusija, Kitajska, ZDA, Brazilija in Avstralija z okrog 8 milijoni km². Manj podrobno lahko prvi dve navedeni kategoriji združimo v splošnejši pojem "malih" držav, naslednji dve v novo enoto "srednje-malih", predzadnji dve v skupino "srednje-velikih" in zadnji dve v skupino "velikih" držav. Če potem upoštevamo samo države v pravem pomenu besede, se pravi, da izključimo najmanjše poldržave in državne enote z omejeno suverenostjo (v Evropi so to poleg že navedenih še Andora, Malta in Ciper, v Aziji z Oceanijo Maldivi, Tajvan, Singapur, Brunei, Palau, Mikronezija, Marshallovi otoki,

Kiribati, Nauru, Tonga, Zahodna Samoa, Tuvalu in Cookovi otoki, v Afriki Zahodna Sahara, Bahrain, Kapverdski otoki, Sao Tome/Principe, Sejšeli, Komori, Mavricius, Svazi in Lesoto ter v Amerikah St. Kitts/Nevis, Antigua/Barbuda, Dominika, Sv. Lucija, Sv. Vincenc/Grenadina, Grenada, Barbados in Trinidad/Tobago — skupno 37 enot), nam ostane 37 državnih enot v Evropi, 38 v Aziji z Oceanijo, 54 v Afriki in 27 v obeh Amerikah, to je skupaj 156 "pravih" držav (stanje v letu 1996).

Struktura teh držav po velikosti izraža v skupnem pogledu pravičen potek, se pravi, da število držav enakomerno upada od ene skrajnosti ("male" države) do druge ("velike" države), medtem ko se pri posameznih območjih kažejo pomembnejši odmiki. V Evropi je tako izrazito nadpovprečno veliko malih držav, podpovprečno pa srednje-velikih; v Aziji z Oceanijo je manjši delež malih in srednje-velikih držav, številnejše pa so srednje-male države; v Afriki je manj malih in velikih držav, prevladujejo torej srednje-velike; v Amerikah pa prevladujejo velike države, izrazito manj pa je srednje-malih držav.

Naslednja možna razvrstitev zadeva *obliko* držav, ki so lahko:

1. podolgovate (dolžina šestkrat večja od širine), npr. Čile, Norveška, Švedska ali Panama;
2. kompaktne ali uniformne, npr. Francija, Belgija, Poljska;
3. proruptivne, se pravi bolj ali manj kompaktne države z manjšo teritorialno zajedjo v sosesčino, npr. Burma, Tajska;
4. deljene, se pravi tiste države, ki jih sestavlja več med seboj nepovezanih delov, npr. Indonezija, Japonska, Filipini, Danska, ZDA;
5. perforirane države, ki vsebujejo druge manjše države, npr. Italija, Južna Afrika.

Pri tem obstajajo tudi različne možnosti matematičnega merjenja kompaktnosti držav, na primer po formuli:

$Ik = 1,27 \times A/L \times 2$, kjer je A površina v km^2 , L dolžina najdaljše osi. Ik gre od 0 (linija) do 1 (krog).

Sinhrona analiza politične karte sveta ne more niti mimo pregleda različnih in številnih *singularitet*, kot so že omenjene poldržave, enklave ali države s posebnim statusom, na primer protektorati, kolonialne posesti, dejansko neodvisne, a formalno odvisne države (države Commonwealtha, kot so Kanada, Avstralija in druge), formalno neodvisne, a dejansko polkolonialne države (razna karibska otočja), vojaško zasedena ozemlja (Zahodna Sahara, Ciper, West Bank, Libanon), države-dvojčki, ki so nastale zaradi politične delitve prvotno enotnih državnih tvorb (Nemčija in Vietnam pred združitvijo, Koreja, Kitajska), države z nepopolnim statusom (Andora, Vatikan, Tajvan ali Bantustani — zadnji dve v okviru mednarodne skupnosti nista priznani kot državi, prvi dve pa ne izvajata vseh običajnih državnih funkcij oziroma sta omejeno suvereni), federalizirane države, ki jih sestavljajo dve ali več avtonomnih politično-teritorialnih enot (ZDA, Kanada, Belgija, Indija),

konfederacije lokalnih skupnosti (na primer Švica ali Združeni arabski emirati), mesta države (na primer bivša ali sedanja kolonialna trgovska oporišča, kot sta Hong Kong ali Singapur), začasne politične tvorbe, kot sta bila Gdansk ali Svobodno tržaško ozemlje in tako dalje.

Čeprav so bistveno manj obsežna kot nekoč, obsegajo kolonialna ozemlja še danes precejšen del zlasti necelinskih površin. Zato delimo kolonije na celinske in otočne, v obeh primerih pa obstajajo točkovne in ozemeljsko obsežnejše posesti. Točkovne kontinentalne kolonije so Macao, Hong Kong, Gibraltar in Panamski prekop, točkovne otočne kolonije pa na primer Asuncion, Sv. Helena in Falklandi. Obsežnejša celinska kolonija je dejansko ostala le Francoska Gvajana, v to skupino teritorialnih enot pa bi lahko uvrstili večja oddeljena ozemlja, na primer Grenlandijo ali Aljasko. Podobno lahko povežemo tudi otočne kolonije, kot so Kajmanski otoki, Holandski Antili, Bermudski otoki ali Otoki Reunion, z oddeljenimi otočji, kot so Mikronezija, Družbeni otoki, Nova Kaledonija, Havaji, Portoriko, Galapagos, Adaman, Velikonočni otoki, Azori, Kanarski otoki, otoki Svalbard ali Ferski otoki.

2. Razvoj nacij in nacionalizma

Bolj vsebinsko orientirane političnogeografske obravnave se največkrat ukvarjajo s teorijo razvoja nacionalizma ter različnimi pojavnimi oblikami tega družbenega in prostorskega pojava. Pri tem poudarjajo zlasti modernost pojava, saj je bilo konec 10. stoletja komaj 7 neodvisnih teritorialnih držav, do konca 13. stoletja je njihovo število naraslo na 12, do konca 16. stoletja na 18, do konca 18. stoletja na 21; prava eksplozija pojava se je torej pričela komaj v zadnjih desetletjih: število držav je do srede 19. stoletja naraslo na 41, do konca 19. stoletja na 47, do leta 1940 na 64, do leta 1970 na 125 in na okrog 155 do leta 1995 (v število niso upoštevane najmanjše poldržave, približno 35 enot). To ne pomeni, da pred nastopom "modernih" držav ni bilo nikakršne politične ozemeljske organiziranosti, le pojavne oblike so bile različne, saj je bila za srednji vek, a tudi za kasnejši čas, značilna izredna fevdalna razdrobljenost posesti (v 16. stoletju je bilo samo v Evropi okrog 1500 samostojnih ozemeljskih enot), ki se je pčasi začela preoblikovati v ozemeljsko enotnejše državne tvorbe, očitno s pomočjo izrazite centralizacije oblasti. Toda ali je centralizacija bila res edina možna razvojna pot? Ta "scenarij" je dejansko le eden izmed petih najbolj "prepričljivih", saj bi v Evropi od 16. stoletja dalje lahko prišlo do:

1. še večje drobitve obstoječih ozemeljskih enot;
2. prevlade zvez krajevnih enot;
3. oblikovanja enotne krščanske teokratske federacije;
4. nastanka velikega celinskega imperija;
5. državne ureditve po načelu "srednje velikih" ozemeljskih enot.

Odgovor na vprašanje, zakaj je med navedenimi izbirami prevladala zadnja, gre najverjetneje iskati v njeni večji skladnosti s potrebami uveljavljajoče družbeno-ekonomske paradigme "črnega" industrijskega kapitalizma, ki za svoj razvoj potrebuje enotno, standardizirano ozemlje in dovolj enotno in na krajevne skupnosti nevezano, torej mobilno prebivalstvo. Standardizacija in homogenizacija pa je mogoča le v državah, ki imajo zadostno oblast in nadzor nad ozemljem, zaradi česar so moderne ozemeljske države veliko bolj zainteresirane za politično obvladovanje danega ali zamišljenega "nacionalnega" prostora kot dotedanje državno-politične tvorbe. V obdobju romantike in klasičnega nacionalizma (zlasti od leta 1850 do leta 1950) je zato veliko govora o t.i. "naravnih" mejah narodov in držav ne glede na dejansko etnično distribucijo: na "mejnih" predelih so se tako srečevale zahteve dveh nasprotujočih si nacionalizmov in običajno je večji (močnejši) narod potegnil "daljši" konec.

Vsekakor poznamo 3 glavne oblike državne suverenosti oziroma oblikovanja državnih političnih povezav:

- unitarne države (Francija in Anglija sta morda najbolj znana zgleda);
- federalne države, kjer suverenost izvajajo na dveh različnih ravneh, federalnem in državnem (federalna oblika državne organiziranosti je posebno značilna za največje države, npr. ZDA);
- konfederalne države ali politične entitete, v katerih so države zelo ohlapno povezane med seboj in jih združujejo samo sproti funkcionalni cilji kot na neki trajni želji po združevanju (na primer Skupnost neodvisnih držav, Evropska unija).

Pogosto so se večnacionalne državne formacije delile na manjše državne enote (po 1. svetovni vojni zlasti turški imperij in Avstro-Ogrska, v novem času še Jugoslavija, Sovjetska zveza in Češkoslovaška), običajno po nacionalnem načelu. Kljub temu pa je dokaj presenetljivo, da so zelo malo sprememb doživele postkolonialne države, ki v bistvu še danes ohranjajo isto politično strukturo, kakršno so podedovale iz kolonialnega obdobja, ta pa nima nikakršne zveze z dejansko krajevno družbeno-kulturno sestavo. Čeprav so razna osvobodilna gibanja v teh državah pred osamosvojitvijo zagovarjala potrebo po spreminjanju političnih meja, kasneje tega niso uresničevala, ker bi to odpiralo vrsto novih nezaželenih sporov med različnimi verskimi in etničnimi skupinami. Še največ takih sprememb je morda doživela Indija, kjer je najprej prišlo do odcepitve Pakistana (1947), kasneje pa do delitve med Pakistanom in Bangladešem (1971).

Posebno poglavje je zato problem povezanosti med *narodom in državo*. Narodi so po prevladujočem mnenju raziskovalcev tega vprašanja etnične skupine s povsem določeno idejo oziroma ciljem: ustanovitev lastne države po načelu samoodločbe ali vsaj pridobitev politično-teritorialne avtonomije. Načelo samoodločbe (vsak narod ima pravico do lastne države) se je izoblikovalo šele ob koncu 18. stoletja, zlasti po navdihu francoske revolucije, in se je pričelo obširneje udejanjati komaj v naslednjih

desetletjih. Prvič se je zamisel, da morajo države v bistvu slediti nacionalni karti in ozemeljski distribuciji (predvsem v interesu vodilnih "državotvornih" narodov) pojavila na Dunajskem kongresu leta 1815, dejansko pa so jo sprejeli v mednarodno pravo leta 1919 na Mirovni konferenci v Parizu, ko so pravico do samoodločbe narodov priznali kot osnovno vodilo novega evropskega reda.

Povezava narod – država je odslej tako tesna, da se v mnogih jezikih, zlasti pa v bolj centraliziranih družbenih in političnih okoljih, oba izraza uporabljata kot sinonima (v angleščini, francoščini in italijanščini). Podobno ravna tudi mednarodna skupnost pri imenih skupnih teles kot so Združeni narodi (United Nations), čeprav se v taka telesa narodi brez lastne države dejansko ne morejo včlaniti.

Dejansko je *nacionalizem* izrazito evropski pojem, ki ga lahko združimo v 5 glavnih skupin:

- Protonacionalizem ali nacionalizem prvih unitarnih zahodnoevropskih držav, ki je sprva izražal bolj lojalnost neki že obstoječi politični entiteti in njegovemu vladarju kakor pa narodu v današnjem pomenu besede. Zato je v teh državah (Anglija, Francija, Švedska in Portugalska, deloma Španija) "moderna" nacionalna država nastala pred narodi, se pravi, da je tu narode oblikovala država in ne obratno.
- Združevalni nacionalizem je značilen za Srednjo Evropo, kjer ni prišlo do nastanka "modernih" srednje-velikih držav, ampak po eni strani do obilice malih mestnih držav (Nemčija in Italija), po drugi pa do nastanka večjih multinacionalnih imperijev (Avstro-Ogrska). V zadnjem primeru zato ni šlo za združevalno nacionalno izbiro, temveč za
- ločitveni nacionalizem, podobno kot v Osmanskem in ruskem imperiju; v isto skupino sodi tudi državotvorni proces na Irskem in Norveškem.

V neevropskih razmerah sta najbolj značilna:

- Osvobodilni nacionalizem, zlasti v postkolonialnih državah, ter
- obnovitveni nacionalizem, kjer se postkolonialna obnova nasloni na historični spomin preteklih državotvornih izkušenj (Iran, Indija, Egipt).

Razmerje narod – država se najbolj pogosto uporablja pri razvrstitvi držav po nacionalni sestavi. Po približni oceni je srednje razmerje med "narodi z državo" in "narodi brez države" približno 1 : 10, saj obstaja v svetu skupno okrog 2000 etničnih skupin, okrog 200 držav in le okrog 20 "pravih" nacij. A tudi pri "uspešnih" narodih ne more biti govora o povsem enonacionalnih državah — nacijah, ki bi bile sposobne združiti ves narod in kjer ne bi bilo pripadnikov drugih narodov. Med take države sodi morda le Islandija. Zato bolj pragmatično označujejo kot *nacije* že tiste države, kjer večinski narod dosega vsaj 60 % skupnega prebivalstva. Ocenjuje se, da v modernem času 65 % držav izpolnjuje to precej ohlapno "normo". To skupino delimo spet v dva tipa: v prvega sodijo delne nacionalne države (skupaj je takih držav okrog 50), se pravi različne države, ki jih poseljuje isti narod (na primer 17

arabskih držav) ali "deljene" države, kot so Koreja in podobne, drugi tip pa sestavljajo prave nacionalne države, ki jih lahko spet ločimo v tiste, kjer vodilni narod presega 95 % skupnega prebivalstva (takih je okrog 25, na primer Japonska, Norveška itd.), in take, kjer vodilni narod predstavlja 60 do 90 % skupnega prebivalstva (takih držav je okrog 35, na primer Francija, Slovenija itd.). *Večnacionalne države* (takih je okrog 55) so tiste, kjer noben narod ne dosega absolutne večine. V to skupino sodi tip držav, kjer prebivalci večinskega naroda predstavljajo 40 do 60 % skupnega prebivalstva (okrog 15 držav, na primer Filipini in Sudan), tip držav, v katerih živita dva večinska naroda oziroma etnični skupini, ki štejeta skupaj več kot 65 % prebivalcev (takih držav je okrog 20, med njimi Belgija, Peru itd.) in končno tip pravih večnacionalnih držav z visoko stopnjo etnične ali nacionalne fragmentacije (okrog 20 držav, na primer Indija, Malezija, Nigerija itd.).

V pogledu razvoja nacionalizma in statusa etničnih formacij lahko ločimo tri glavne pojavne oblike: *etnijske* so objektivne družbene in kulturne formacije, ki jih sestavljajo pripadniki istega etničnega izvora, jezika, historičnega izročila in ki v kontinuirani obliki zasedajo neko ozemlje; pripadnike take družbene formacije, ki to naseljeno ozemlje zapustijo zaradi selitve, a ohranjajo prvotno etnično identiteto, smemo tudi prištevati k skupnemu etnosu. *Narodi* so etnije, ki so poleg objektivne uspešno razvili tudi subjektivno in institucionalno plat etnične identitete in si prizadevajo, da bi poleg visoko razvitih kulturnih osnov samozavedanja (jezikovna standardizacija, razvita kultura in šolska izobrazba v lastnem jeziku) uspeli ustanoviti tudi lastno državo ali vsaj dosegli zadovoljivo politično in ozemeljsko avtonomijo. *Nacije* opredeljujemo v politično-teritorialnem pogledu kot "nation-state", se pravi narode, ki so uspeli oblikovati lastno državo in se v tej državi uveljavljajo kot večinska in prevladujoča družbena skupina. Navedene oblike se lahko pojavljajo tudi sočasno pri isti etnični formaciji: tako so na primer Slovenci v okviru Slovenije "nacija", kot "narod" oziroma narodna ali nacionalna manjšina pa se pojavljajo tudi zunaj državnih okvirov v sosednjih državah (na Tržaškem, Goriškem in na Koroškem), kot "etnijska" pa še na širšem ozemlju v sosesčini (Rezija, Beneška Slovenija, Porabje) ali manjših naseljenih otokih zunaj avtohtonega etničnega ozemlja (Hrvaška, Furlanska nižina, Dunaj, Severna Amerika, Argentina, Avstralija).

3. Evropski narodi in manjšine

V Evropi živi več kot 60 različnih etničnih skupin oziroma narodov, kar pomeni, da ima več kot 50 % etničnih formacij tudi lastno državo. Kljub temu razmeroma visokemu deležu najdemo v Evropi vendarle še približno 140 manjšinskih situacij ter približno 55 različnih manjšin; od teh je nekaj manj kot polovica nacionalnih manjšin, nekaj več kot polovica pa tako imenovanih "internih" manjšin brez matične države. V povprečju ima v Evropi vsaka država 4 različne manjšine: več kot 10 manjšin živi v Rusiji, Romuniji in Italiji, od 6 do 10 v Franciji, Jugoslaviji (Srbija + Črna

gora), na Madžarskem, Poljskem in v Španiji. Ena do dve manjšini živita v Luksemburgu, Islandiji, Portugalski, Irski, Norveški, Nizozemski, Makedoniji, Švedski, Danski, Albaniji, Sloveniji in Švici.

V osnovi delimo etnične manjšine na ozemeljske in neozemeljske, razširjena pa je tudi delitev na avtohtone in neavtohtone manjšine. Pri ozemeljskih manjšinah lahko na primer razlikujemo:

1. manjšine z lastnim, bolj ali manj avtonomnim ozemljem (na primer Katalonci, Valežani);
2. nacionalne manjšine, kjer lahko pride do zrcalne (na primer Nemci na Danskem, Danci v Nemčiji) ali enostranske distribucije (Nemci v Italiji in Franciji);
3. ozemeljsko strnjene manjšine, ki živijo v več držav (na primer Baski, Laponci);
4. izvorno enotne, a ozemeljsko bolj ali manj deljene manjšine (na primer Retoromani, Frizijci, Kelti);
5. manjšine znotraj manjšin (na primer Ladinci na Južnem Tirolskem, Nemci v Dolini Aoste).

3.1 Narodi z lastno državo

V Evropi ima torej kar precejšnje število (skupaj 31) narodov lastno državo:

Islandci — govorijo stari norveščini zelo soroden jezik "islenska"; skupno število pripadnikov tega naroda je 253.000 (97 % prebivalcev Islandije so protestanti);

Norvežani — uporabljajo dve uradni jezikovni obliki: bolj pogovorni "nynorsk" (razvil se je iz stare norveščine) in "bokmal", danščini soroden knjižni jezik; skupno število pripadnikov tega naroda je 4.227.000; na Norveškem živi tudi približno 32.000 pripadnikov drugih etnično-jezikovnih skupin (95 % prebivalcev Norveške so protestanti);

Švedi — skupno število pripadnikov tega naroda je 8.892.000, od tega jih živi približno 300.000 na Finskem; na Švedskem živi še približno 65.000 pripadnikov drugih narodov in etnično-jezikovnih skupin (95 % prebivalcev Švedske so protestanti);

Finci — skupno število pripadnikov tega naroda je 4.670.000, od tega jih živi približno 200.000 v sosednjih državah, medtem ko v jugozahodnem delu Finske živi okoli 300.000 Švedov (švedščina je tu ob finščini uradni jezik), 92 % prebivalcev Finske so protestanti;

Rusi — skupno število pripadnikov tega naroda je 143 milijonov, od tega jih živi okoli 15 milijonov v drugih evropskih državah; v Rusiji živi približno 20 milijonov pripadnikov drugih etnično-jezikovnih skupnosti (večina prebivalcev Rusije so pravoslavci);

Estonci — govorijo finščini soroden ugrofinski jezik; skupno število pripadnikov tega naroda je 1 milijon; v Estoniji živi približno 600.000 pripadnikov drugih narodov (večina prebivalcev te države so protestanti);

Latvijci ali Letonci — pripadajo baltski indoevropski jezikovni skupini; skupno število pripadnikov tega naroda je 1,5 milijona; v Latviji živi približno 1,2 milijona pripadnikov drugih narodov (večina prebivalcev te države so protestanti);

Litvanci ali Litovci — govorijo Latvijcem soroden jezik; skupno število pripadnikov tega naroda je 3 milijone; v Litvi živi približno 700.000 pripadnikov drugih narodov (večina prebivalcev te države so katoliki);

Danci — skupno število pripadnikov tega naroda je 5.130.000, od tega jih živi 50.000 v Nemčiji; na Danskem živi približno 40.000 pripadnikov drugih narodov (98 % prebivalcev Danske so protestanti);

Angleži — so potomci etnično-jezikovne združitve Keltov, Rimljanov, Anglov, Sasov, Skandinavcev in Normanov; skupno število pripadnikov tega naroda je približno 50 milijonov; v Združenem kraljestvu živi približno 5,5 milijonov pripadnikov drugih etnično-jezikovnih skupin in narodov ter približno 2,5 milijona priseljencev iz nekdanjih britanskih posestev ter njihovih potomcev (69 % prebivalcev Združenega kraljestva so protestanti, 13 % je katoličanov, 3 % muslimanov);

Irci — zaradi preteklega angliziranja otoka so skoraj opustili irščino; irščina pripada gelski veji keltskih jezikov, v zadnjih letih pa skušajo oblasti ponovno obuditi rabo tega jezika, ki je sedaj prvi uradni jezik v državi, angleščina pa pomožni uradni jezik; skupno število pripadnikov tega naroda je 3.650.000, od tega jih živi približno 150.000 v Severni Irski (93 % prebivalcev Irske so katoliki, ostali protestanti);

Portugalci — skupno število pripadnikov tega naroda je 10,3 milijona (95 % prebivalcev Portugalske so katoliki);

Španci — v resnici se dele na več etnično-jezikovnih skupin, med katerimi prevladuje kastilska, sicer pa živijo v državi ob katalonski skupini še druge romanske skupine, kot so Aragonci, Asturijci, Galicijci ali Galegi, Okcitanzi in preromanski Baski; skupaj je v Španiji približno 25 milijonov kastilsko govorečih prebivalcev in približno 14 milijonov pripadnikov drugih etnično-jezikovnih skupin (90 % prebivalcev Španije so katoliki);

Francozi — med ustvarjanjem države so absorbirali številne etnično-jezikovne skupnosti romanskega, germanskega, keltskega in drugega izvora; brez teh (skupaj približno 8,5 milijona oseb, katerim je treba prišteti še približno 3 milijone priseljencev iz nekdanjih francoskih posestev) je pripadnikov francoskega naroda, ki se je razvil iz severne narečne skupine (langue d'oïl), približno 51 milijonov (od tega živi okoli 6 milijonov francosko govorečih prebivalcev v sosednjih državah, (85 % prebivalcev Francije so katoliki, 4 % muslimani in 2 % protestanti);

Italijani — skupno število pripadnikov tega naroda je 55 milijonov, od tega jih živi približno 300.000 zunaj Italije; v Italiji živi približno 2,2 milijona pripadnikov drugih narodov in etnično-jezikovnih skupin ter približno 1 milijon priseljencev, zlasti iz neevropskih držav (večina prebivalcev Italije je katolikov);

Nizozemci — govorijo iz starospodnjenemščine izpeljan jezik; skupno je pripadnikov tega naroda približno 19 milijonov, od tega jih živi približno 5,5 milijona v sosednjih državah; na Nizozemskem živi približno 600.000 pripadnikov drugih

etnično-jezikovnih skupin in približno 600.000 priseljencev iz nekdanjih in sedanjih čezmorskih posestev (36 % prebivalcev Nizozemske so katoliki, 27 % je protestantov, 2 % muslimanov);

Nemci — so državotvoren narod oziroma prevladujoča etnična skupnost v Nemčiji, Avstriji, Švici in Luksemburgu; skupno število pripadnikov tega naroda v navedenih in drugih državah znaša 90,7 milijona, od tega 4 milijoni živijo zunaj omenjenih "nemških" držav; v Nemčiji živi približno 200.000 avtohtonih pripadnikov drugih narodov in približno 5 milijonov tujih priseljencev; v Avstriji živi približno 200.000 pripadnikov drugih narodov, Nemci v Švici sestavljajo 70 % skupnega prebivalstva, v Luksemburgu je uradni jezik francoščina, medtem ko nemščino uporabljajo kot sekundarni javni jezik, predvsem v tisku, poleg francoščine in nemščine pa ima v vojvodini status deželne jezika od leta 1984 tudi krajevno mozelško-frankovsko narečje leceburščina (približno polovica pripadnikov nemškega naroda pripada katoliški veri, polovica pa protestantski);

Poljaki — skupno število pripadnikov tega naroda je 38,5 milijona, od tega jih živi 1 milijon zunaj Poljske; na Poljskem živi približno 750.000 pripadnikov drugih narodov in etnično-jezikovnih skupnosti (90 % prebivalcev Poljske so katoliki);

Belorusi — skupno število pripadnikov tega naroda 11 milijonov, od tega jih živi 2,2 milijona zunaj Belorusije; v Belorusiji živi približno 1,6 milijona pripadnikov drugih narodov (prebivalci Belorusije so večinoma pravoslavne vere);

Ukrajinci — skupno število pripadnikov tega naroda je 45,5 milijona, od tega jih živi približno 5,8 milijona zunaj Ukrajine; v Ukrajini živi približno 12,1 milijona pripadnikov drugih narodov in etnično-jezikovnih skupnosti (večina prebivalcev Ukrajine je pravoslavne vere);

Čehi — skupno število pripadnikov tega naroda je 9,9 milijona, od tega jih živi približno 70.000 zunaj Češke; na Češkem živi približno 550.000 pripadnikov drugih narodov (večina prebivalcev Češke je katolikov);

Slovaki — skupno število pripadnikov tega naroda je približno 5,6 milijona, od tega jih živi približno 570.000 zunaj Slovaške; na Slovaškem živi približno 710.000 pripadnikov drugih narodov (večina prebivalcev Slovaške je katolikov);

Madžari — govorijo enega od ugrofinskih jezikov; skupno število pripadnikov tega naroda znaša približno 13,2 milijona, od tega približno 3 milijone zunaj Madžarske; v tej državi živi približno 270.000 pripadnikov drugih narodov (65 % prebivalcev Madžarske so katoliki, 28 % protestanti);

Romuni — so potomci romaniziranih naseljencev, govorijo poseben romanski jezik s primesmi bolgarščine, madžarščine in turščine; v 19. stoletju so opustili cirilico in uvedli nekoliko prirejeno latinico; Romuni so "državotvoren" narod tudi v sosednji Moldovi; skupno število pripadnikov tega naroda znaša 24,6 milijona, od tega jih živi približno 800.000 zunaj Romunije in Moldove; v teh državah živi približno 3,8 milijona pripadnikov drugih narodov in etnično-jezikovnih skupnosti (prebivalci Romunije in Moldove so večinoma pravoslavne vere);

Slovenci — skupno število pripadnikov tega naroda je približno 1,9 milijona, od

tega jih živi približno 150.000 zunaj Slovenije; v Sloveniji živi približno 250.000 pripadnikov drugih narodov, povečini kot novejši priseljenci (večina prebivalcev Slovenije je katolikov);

Hrvati — s Srbi jih povezuje soroden jezik, ločuje pa različen družbeno-zgodovinski razvoj; so "državotvoren" narod na Hrvaškem, deloma pa tudi v Bosni in Hercegovini; skupno število pripadnikov tega naroda znaša približno 5 milijonov, od tega jih živi približno 785.000 v Bosni in Hercegovini in približno 150.000 v drugih državah; na Hrvaškem živi približno 630.000 pripadnikov drugih narodov (večina prebivalcev Hrvaške je katolikov);

Srbi — so "državotvoren" narod ne le v Srbiji, ampak tudi v Črni gori in v določenem smislu še v Bosni in Hercegovini; štejejo skupaj približno 9,8 milijona, od tega jih živi približno 1,4 milijona v Bosni in Hercegovini in približno 700.000 zunaj omenjenih držav; na območju Srbije in Črne gore živi približno 2,7 milijona pripadnikov drugih narodov (srbski prebivalci v Zvezni republiki Jugoslaviji so večinoma pravoslavne vere);

Bolgari — so po izvoru slovanizirano turško pleme; skupno število pripadnikov tega naroda je 8 milijonov, od tega jih živi približno 170.000 zunaj Bolgarije; v Bolgariji živi približno 1,2 milijona pripadnikov drugih narodov in etnično-jezičnih skupin (večina prebivalcev Bolgarije je pravoslavne vere);

Makedonci — govorijo bolgarščini soroden jezik; skupno število pripadnikov tega naroda je 2 milijona, od tega jih živi 400.000 zunaj Makedonije; v Makedoniji živi 450.000 pripadnikov drugih narodov (večina prebivalcev Makedonije je pravoslavne vere);

Albanci — so potomci indoevropskega ilirskega plemena; skupno število pripadnikov tega naroda znaša 5,8 milijona, od tega jih živi približno 2,7 milijona zunaj Albanije; v Albaniji živi še približno 70.000 pripadnikov drugih narodov (večina prebivalcev Albanije je muslimanov);

Grki — skupno število pripadnikov tega naroda je približno 9,6 milijona, od tega jih živi približno 75.000 zunaj Grčije; v Grčiji živi še približno 750.000 pripadnikov drugih narodov (97 % prebivalcev Grčije je pravoslavne vere);

Vsi ti narodi so praviloma oblikovali nacije, se pravi države, v katerih so prevladujoči tako v političnem kot v etnično-demografskem pogledu. Ob takih državah so v Evropi tudi nekatere posebne državne tvorbe (poleg žepnih poldržavic Andora, Monako, Liechtenstein, San Marino, Vatikan in Malta), kot so Luksemburg (večina prebivalstva pripada nemški etnični skupini, uradni jezik pa je francoščina), Belgija (federalna zveza, v kateri živita dva naroda oziroma etnični skupnosti: Flamci [Nizozemci] in Valonci [Francozi]), Švica (konfederacija lokalnih skupnosti, ki jih sestavljajo Nemci, Francozi, Italijani in Retoromani), Avstrija kot izraz ločenega družbenozgodovinskega razvoja dela Nemcev, Bosna in Hercegovina kot območje stika in prepletanja Hrvatov in Srbov ter nastanka posebne družbeno-zgodovinske formacije Bošnjakov muslimanske vere, ter Moldova, v kateri prevladujejo romun-

sko govoreči prebivalci. Prebivalce vseh teh držav lahko zato opredelimo kot narod le pogojno, ker se v jezikovno-etničnem pogledu bistveno ne razlikujejo od drugih narodov, ampak jih je v posebno družbeno-politično formacijo oblikovalo šele ločeno življenje v samostojni ali drugače ločeni državni tvorbi. Skupaj je v Evropi 43 držav, od tega 31 nacij, ostale pa so države "posebnega tipa".

Državotvorni proces je v Evropi potekal zelo različno. Prve stabilne politično-teritorialne tvorbe nadlokalnega in nadregionalnega tipa so nastale konec 7. stoletja v Bolgariji, ki pa je kot država razpadla v 14. stoletju, ter v 9. in 10. stoletju v Nemčiji, Češki, Madžarski, Danski in Islandiji, od katerih pa se je v kasnejših stoletjih ohranila le Danska, medtem ko je Islandija izgubila samostojnost v 13. stoletju, Nemčija je razpadla v ohlapno zvezo držav sredi 17. stoletja, Češka in Madžarska pa sta izgubili samostojnost v začetku 16. stoletja. Tudi današnje žepne poldržavice so večinoma nastale v tem času kot v razvijajoče se teritorialne države zaradi različnih razlogov neintegrirana fevdalna ozemlja (San Marino v 4. stoletju, Vatikan v 8. stoletju, Andora in Monako v 13. stoletju, Malta v 16. stoletju, medtem ko je Liechtenstein izostal od državotvornih procesov v soseščini komaj leta 1866). V 11. stoletju se je utrdila angleška država, ki pa se je oblikovala v današnjo Veliko Britanijo šele leta 1707 z zvezo s Škotsko. V 12. stoletju se je dokončno oblikovala Portugalska, medtem ko je Švedska, ki se je tudi razvila v tem času, izgubila samostojnost v 14. stoletju in jo ponovno dokončno pridobila v začetku 16. stoletja. Francija je prerasla regionalne okvire v 13. stoletju, ko se je razvila tudi avstrijska habsburška država, medtem ko se je Poljska oblikovala v začetku 14. stoletja (razkosana je bila leta 1795), Rusija pa v 16. stoletju. Španija je nastala z združitvijo Kastilije in Aragonije in zmago nad Arabci v drugi polovici 15. stoletja. Sredi 17. stoletja sta se dokončno oblikovali Nizozemska in Švica, nato pa se politična karta Evrope ni več spreminjala do 19. stoletja, ko so najprej nastale Grčija, Belgija in Srbija (1829–1830), nato Romunija in Italija (1859–1861), Luksemburg in ponovno Madžarska (1867), Nemčija (1871), Bolgarija (1879) in za krajši čas Črna gora (1878–1918). Do ponovnih sprememb pride v začetku 20. stoletja, ko se osamosvojitvi Norveška (1905), Finska in baltske države (1917), katere pa bo Stalin odpravi leta 1940, ter ob koncu 1. svetovne vojne (1918–1920), ko nastaneta Jugoslavija in Albanija, ponovno pa se osamosvojitvi Islandija, Češka (v federaciji s Slovaki) in Poljska. Po koncu 2. svetovne vojne se poleg delitve Nemčije osamosvoji le Irska (1949), medtem ko povzroči ponovne večje spremembe na politični karti Evrope šele razpad socialističnih večnacionalnih držav in še zlasti razkroj Sovjetske zveze v letih od 1990 do 1993, ko ob ponovni združitvi Nemčije ter obnovi samostojnih držav Estonije, Latvije in Litve na novo zaživijo kot neodvisne države dotedanje zvezne republike Belorusija, Ukrajina, Moldova, Slovenija, Hrvaška, Makedonija, Bosna in Hercegovina (njen status še ni povsem opredeljen) ter Slovaška.

Etnično-jezikovna sestava evropske celine pa je še veliko bolj zapletena, saj je ob navedenih 31 državotvornih narodih še precejšnje število *narodov brez države* oziroma etnično-jezikovnih regionalnih skupnosti ter nacionalnih manjšin.

3.2 Narodi brez države

Tako imenovani "narodi brez države" oziroma neprevladujoče etnično-jezikovne in druge regionalne skupnosti v Evropi so naslednje (številke so približne):

- Aragonci* — skupaj 30.000 (Španija);
- Asturijci* — skupaj 450.000 (Španija);
- Baski* — skupaj 650.000 (od tega 550.000 v Španiji in 100.000 v Franciji);
- Baškirci* — skupaj 1,3 milijona (Baškirska republika v Rusiji);
- Bretonci* — skupaj 500.000 (Francija);
- Čuvaši* — skupaj 1,7 milijona (Čuvaška republika v Rusiji);
- Frizi* — skupaj 500.000 (od tega 400.000 na Nizozemskem, 70.000 v Nemčiji in 20.000 na Danskem);
- Furlani* — skupaj 550.000 (Italija);
- Gelci* — skupaj 80.000 (Velika Britanija);
- Gagauzi* — skupaj 150.000 (Moldova);
- Galegi* — skupaj 3 milijone (Španija);
- Grišuni* — skupaj 100.000 (Švica);
- Kačubi* — skupaj 100.000 (Poljska);
- Kalmuhi* — skupaj 150.000 (Kalmuška republika v Rusiji);
- Katalonci* — skupaj 6,2 milijona (od tega 6 milijonov v Španiji, 200.000 v Franciji in 20.000 v Italiji);
- Komi* — skupaj 275.000 (Republika Komi v Rusiji);
- Korničani* — skupaj 5000 (Velika Britanija);
- Korzičani* — skupaj 150.000 (Francija);
- Ladinci* — skupaj 30.000 (Italija);
- Laponci* — skupaj 55.000 (od tega 32.000 na Norveškem, 15.000 na Švedskem, 5000 na Finskem in 2000 v Rusiji);
- Leceburčani* — skupaj 350.000 (od tega 270.000 v Luksemburgu, 40.000 v Franciji in 30.000 v Belgiji);
- Mankši* — skupaj 20.000 (Velika Britanija);
- Mari* — skupaj 600.000 (Marška republika v Rusiji);
- Okcitanci* — skupaj 6,5 milijona (od tega 6,5 milijona v Franciji, 50.000 v Italiji in 5000 v Španiji);
- Sardinci* — skupaj 1 milijon (Italija);
- Sorbi* ali Lužiški Srbi — skupaj 70.000 (Nemčija);
- Škoti* — 5 milijonov (Velika Britanija);
- Tatari* — skupaj 6 milijonov (od tega 5,6 milijona v Rusiji, 400.000 v Ukrajini, 20.000 v Romuniji in 10.000 na Poljskem);
- Udmurti* — skupaj 700.000 (Udmurtska republika v Rusiji);
- Valežani* — 500.000 (Velika Britanija).

Skupaj je v Evropi 30 "narodov brez države" oziroma regionalnih etnično-jezikovnih skupnosti. Tako kot pri "državotvornih" narodih je tudi pri "narodih brez države" kvantitativni razpon dokaj odprt, čeprav se tudi pri tej skupini srečujemo s številčno vse prej kot skromnimi etnično-jezikovnimi skupinami, kakršne so na primer Tataři, Okcitanci, Katalonci, Škoti in Galegi, ki štejejo več kot 3 milijone pripadnikov, ali Čuvaši, Baškirci in Sardinci, ki štejejo več kot milijon pripadnikov. Na drugi strani sodijo v skupino "narodov brez države" tudi številčno zelo skromne skupnosti, kot so Aragonci, Korničani, Ladinci in Mankši, ki štejejo manj kot 50.000 oseb. Pri vseh pa je odprto vprašanje dejanske pripadnosti, saj navedene številke kažejo bolj "potencialni" kot dejanski obseg teh manjšinskih skupnosti, posebno tistih, ki nimajo nobene oblike politične in ozemelske avtonomije. Te so zato pogosto močno integrirane v prevladujočo družbeno skupino in se le v manjši meri istovetijo z manjšinsko skupnostjo. Taki so na primer Škoti, pri katerih le manjši del potencialnega prebivalstva sodi, da je škotski jezik nekaj več kot narečna zvrst angleščine oziroma se v povezavi z Gelci eksplicitno zavzema za avtonomijo dežele.

Očitno pa se državni okviri le redkokdaj ujemajo z nacionalnimi oziroma etnično-jezikovnimi, saj so v Evropi države, v katerih ne živi nobena manjšinska skupnost, v bistvu le Islandija in Portugalska, formalno pa tudi Irska in Luksemburg, čeprav se v funkcionalnem pogledu tudi v teh dveh državah keltsko govoreči Irci ali Leceburčani smejo opredeljevati kot manjšinske etnično-jezikovne skupnosti. Pri vseh drugih državah srečujemo večje ali manjše število avtohtonih manjšinskih skupnosti, h katerim poleg zgoraj omenjenih "narodov brez države" prištevamo še nacionalne manjšine oziroma dele "državotvornih" narodov, ki živijo kot avtohtona skupnost v sosednjih državah. Lastnih nacionalnih manjšin zunaj državnih okvirov nimajo v Evropi le Islandci, Norvežani, Estonci, Latvijci, Litvanci, Angleži, Portugalci (Galegi so se razvili kot samostojna etnična skupina) in kastilski Španci.

3.3 Narodne manjšine

Kot nacionalne manjšine se v Evropi torej pojavljajo (številke so približne):

Albanci — skupno 2,7 milijona (od tega 2 milijona v Zvezni republiki Jugoslaviji, 350.000 v Makedoniji, 200.000 v Grčiji in 100.000 v Italiji);

Belorusi — skupno 1,6 milijona (od tega 1,2 milijona v Rusiji, 200.000 na Poljskem, 135.000 v Latviji, 65.000 v Litvi in 25.000 v Estoniji);

Bolgari — skupno 170.000 (od tega 90.000 v Moldovi, 40.000 v Zvezni republiki Jugoslaviji, 30.000 v Grčiji [z imenom Pomaki, s katerim označujejo tu muslimizirane Bolgare] in 10.000 v Romuniji);

Čehi — skupno 70.000 (od tega 60.000 na Slovaškem, 6000 na Hrvaškem in 5000 v Romuniji);

Danci — skupno 50.000 (Nemčija);

Finci — skupno 200.000 (od tega 130.000 v Rusiji, 50.000 na Švedskem in 20.000 v Estoniji);

Francozi oziroma Franko-Provansalci — skupaj 80.000 (Italija);

Grki — skupno 75.000 (od tega 60.000 v Albaniji, 10.000 v Italiji in 5000 v Romuniji);

Hrvati — skupno 150.000 (od tega 100.000 v Zvezni republiki Jugoslaviji, 25.000 v Avstriji, 15.000 na Madžarskem in 3000 v Italiji);

Irci — skupno 150.000 (Združeno kraljestvo);

Italijani — skupno 30.000 (od tega 25.000 na Hrvaškem in 5000 v Sloveniji);

Luksemburžani ali bolje Leceburčani — skupno 70.000 (od tega 40.000 v Franciji in 30.000 v Belgiji);

Madžari — skupno 3 milijone (od tega 1,8 milijona v Romuniji, 600.000 na Slovaškem, 350.000 v Zvezni republiki Jugoslaviji, 200.000 v Ukrajini, 5000 v Avstriji in 5000 v Sloveniji);

Makedonci — skupno 450.000 (od tega 250.000 v Bolgariji in 200.000 v Grčiji);

Nemci — skupno 4 milijone (od tega 2 milijona v Rusiji, 1 milijon v Franciji, 300.000 v Italiji, 200.000 na Poljskem, 200.000 na Madžarskem, 120.000 v Romuniji, 100.000 v Belgiji, 50.000 na Češkem in 20.000 na Danskem);

Nizozemci — skupno 100.000 (Francija);

Poljaki — skupno 1 milijon (od tega 400.000 v Belorusiji, 250.000 v Litvi, 220.000 v Ukrajini, 70.000 na Češkem, 60.000 v Latviji, 20.000 na Madžarskem, 5000 v Nemčiji, 4000 v Romuniji in 3000 v Zvezni republiki Jugoslaviji);

Romuni — skupno 700.000 (od tega 300.000 v Ukrajini, 200.000 v Grčiji, 130.000 v Zvezni republiki Jugoslaviji, 20.000 na Madžarskem, medtem ko je število Romunov v Albaniji in Bolgariji neznano);

Rusi — skupno 15 milijonov (od tega 11 milijonov v Ukrajini, 1,5 milijona v Belorusiji, 900.000 v Latviji, 550.000 v Moldovi, 500.000 v Estoniji, 350.000 v Litvi in 40.000 v Romuniji);

Slovaki — skupno 570.000 (od tega 430.000 na Češkem, 80.000 v Zvezni republiki Jugoslaviji, 30.000 na Poljskem, 20.000 v Romuniji in 10.000 na Madžarskem);

Slovenci — skupno 150.000 (od tega 100.000 v Italiji, 50.000 v Avstriji in 2000 na Madžarskem);

Srbi — skupno 640.000 (od tega 600.000 na Hrvaškem, 35.000 v Romuniji in 3000 na Madžarskem);

Švedi — skupno 300.000 (Finska);

Turki — skupno 1,2 milijona (od tega 900.000 v Bolgariji, 120.000 v Grčiji, 100.000 v Makedoniji in 30.000 v Romuniji);

Ukrajinci — v Zakarpatju se imenujejo Rusini ali Ruteni; skupno 5,8 milijona (od tega 4,4 milijona v Rusiji, 600.000 v Moldovi, 300.000 v Belorusiji, 180.000 na

Poljskem, 90.000 v Latviji, 70.000 v Romuniji, 50.000 v Estoniji, 50.000 na Slovaškem, 45.000 v Litvi in 25.000 v Zvezni republiki Jugoslaviji).

V Evropi živi 25 različnih nacionalnih manjšin. V pregledu niso vštete nacionalne manjšine v večnacionalnih državah, izvorno sorodne manjšine pa so združene ne glede na to, da zaradi ozemeljske oddeljenosti od matičnega naroda in različnih zgodovinskih okoliščin marsikdaj nimajo le različnih imen, ampak se tudi dejansko vedejo kot posebne etnične skupine in se razlikujejo po različni stopnji vključenosti v večinsko okolje. Pogosto kot nacionalne manjšine opredeljujejo tudi dele tako imenovanih "narodov brez države" (Franko-Provansalci v Italiji, Leceburčani v Franciji in Belgiji). Upoštevati velja tudi, da so v pregledu podobno kot pri "narodih brez države", navedene pogostejše uporabljene in manjšinam bolj naklonjene ocene števila pripadnikov nacionalnih manjšin. Te zato kažejo bolj "pričakovani" oziroma potencialni obseg teh skupnosti kot pa dejansko stanje na podlagi samoopredelitve. Pogosto državne oblasti manjšin sploh ne priznavajo in malokje je njihov zakonski in zaščitni status ustrezno urejen (pri večjih nacionalnih manjšinah verjetno le v primeru švedske skupnosti na Finskem in nemške skupnosti v Italiji).

3.4 Poskus tipizacije evropskih držav po etnični sestavi

Iz preglednic lahko razberemo, da je razdrobljenost v različne manjšinske situacije še posebno značilna za nacionalne manjšine, posebno pri tistih narodih, ki mejijo na večje število sosedov, in v tistih državah, kjer so bila zgodovinska in politična dogajanja burnejša in izrazitejša, medtem ko so regionalne etnično-jezikovne manjšine ali tako imenovani "narodi brez države" praviloma osredotočeni le v eni sami državi. Bolj poudarjeno naddržavno značilnost imajo pri teh manjšinah Frizi, Katalonci, Okcitanci, Tataři (čeprav živijo večinoma vendarle v eni sami državi) ter še zlasti Laponci, Retoromani (se pravi Grišuni, Ladinci in Furlani) in Kelti (to etnično-jezikovno skupino sestavljajo Galci, Irci, Valežani, Korničani in Bretonci). Države z nadpovprečnim številom manjšin so Rusija (14), Romunija (13), Italija (11), Francija in Zvezna republika Jugoslavija (po 8), Madžarska (7) ter Poljska, Španija in Združeno kraljestvo (po 6); v mejah povprečja (od 3 do 5 manjšin) so Hrvaška, Slovaška, Avstrija, Bolgarija, Češka, Belorusija, Estonija, Latvija, Litva, Moldavija, Nemčija, Grčija in Ukrajina; države s podpovprečnim številom manjšin so Nizozemska, Švica, Norveška, Belgija, Makedonija, Švedska, Danska, Albanija, Slovenija in Finska, poleg že omenjenih Islandije, Portugalske, Irske in Luksemburga, ki so dejansko ali formalno brez manjšin. Države z nadpovprečnim številom manjšin pa niso nujno tudi večnacionalne države, saj kot take opredeljujemo le tiste, kjer večinski narod ne dosega 60 % vsega prebivalstva. Boljše razumevanje nacionalne strukture posameznih držav in razmerja narod – nacija ponuja priložena tabela.

Država	Sk	1	2	3	4	5	6
Islandija	253	100	—	—	—	—	—
Norveška	4259	99	—	—	—	—	1(1)
Švedska	8607	99	—	—	3(1)	.6(1)	.2(1)
Finska	4975	94	—	—	4(3)	6(1)	.1(1)
Rusija	148000	86	—	—	10(7)	5(4)	9(8)
Estonija	1600	63	—	—	—	37(4)	—
Latvija	2680	56	34 (Rus)	—	—	10(4)	—
Litva	3690	81	—	—	—	19(4)	—
Danska	5120	99	—	—	1(1)	1(1)	—
Združ. kraljestvo	57561	90	—	—	—	.3(1)	10+3(5+0)
Irska	3494	100	—	—	—	—	—
Portugalska	10285	100	—	—	—	—	—
Španija	39187	64	—	—	—	—	36(6)
Francija	56556	80	—	—	.1(1)	2(1)	13+5(7+0)
Nizozemska	14752	92	—	—	.7(1)	—	4+4(1+0)
Nemčija	79070	93	—	—	5(8)	.3(2)	1+6(2+0)
Poljska	38423	98	—	—	3(9)	2(4)	.4(2)
Belorusija	10300	84	—	—	20(5)	16(3)	—
Ukrajina	51800	76	—	—	13(10)	23(4)	.8(1)
Romunija	23272	91	—	—	3(4)	9(13)	—
Bolgarija	9010	87	—	—	2(4)	13(3)	—
Grčija	10269	93	—	—	.8(3)	7(5)	—
Makedonija	2034	78	—	—	20(2)	22(2)	—
Albanija	3245	98	—	—	47(4)	2(2)	—
ZRJ	10407	74	—	—	8(3)	26(8)	—
Hrvaška	4784	85	—	—	4(4)	15(3)	—
Slovenija	1966	88	—	—	8(3)	1(2)	11(0)
Madžarska	10552	97	—	—	23(6)	3(7)	—
Slovaška	5310	87	—	—	10(5)	13(3)	—
Češka	10365	95	—	—	.7(3)	5(3)	—
Italija	57061	96	—	—	.0(2)	1(6)	3+2(5+0)
Luksemburg	381	75	—	—	21(2)	—	25(0)
Belgija	9978	55 (Niz)	36 (Fra)	—	—	1(2)	9(0)
Švica	6820	60 (Nem)	16 (Fra)	9 (It)	—	—	1+15(1+0)
Avstrija	7815	97	—	—	4(1)	3(3)	—
BiH	4366	50 (Bos)	32 (Srb)	18 (Hrv)	—	—	—
Moldova	4400	69	—	—	—	28(3)	3(1)

Sk — skupno število prebivalcev v državi (v 000);

1 — delež večinskega naroda pri skupnem prebivalstvu v državi;

2 — delež drugega naroda pri večnacionalnih državah;

3 — delež tretjega naroda pri večnacionalnih državah;

- 4 — delež večinskega naroda, ki živijo zunaj državnih okvirov (v kolikih državah);
- 5 — delež nacionalnih manjšin pri skupnem številu prebivalcev v državi (kot nacionalne manjšine so bile tu opredeljene vse etnično-jezikovne manjšine, ki se lahko sklicujejo na matični državotvorni narod — v oklepaju je navedeno število teh manjšin);
- 6 — delež drugih etnično-jezikovnih manjšin pri skupnem številu prebivalcev v državi ("narodi brez države", a tudi večje skupine priseljenih manjšin — v oklepaju je navedeno število teh manjšin);
- 0 — priseljene etnične skupine.

Po nacionalni in etnični sestavi lahko evropske države na podlagi podatkov iz tabele delimo na:

- nacionalne države s skromnim deležem manjšinskih skupnosti ali brez njih (večinski narod obsega 99 do 100 % prebivalcev: Islandija, Norveška, Švedska, Danska, Irska, Portugalska);
- nacionalne države s skromnim deležem manjšinskih skupnosti; večinski narod obsega 90 do 98 % prebivalcev: a) Finska, Poljska, Romunija, Grčija, Albanija, Madžarska, Češka, Avstrija (prevlada nacionalnih manjšin), b) Združeno kraljestvo, Italija (prevlada etnično-jezikovnih skupnosti), c) Nizozemska, Nemčija (prevlada priseljenih manjšinskih skupnosti);
- nacionalne države s precejšnjim deležem manjšinskih skupnosti; 80 do 90 % prebivalcev je pripadnikov večinskega naroda: a) Litva, Belorusija, Bolgarija, Hrvaška, Slovaška (prevlada nacionalnih manjšin), b) Francija (prevlada etnično-jezikovnih skupnosti), c) Rusija (tako nacionalne manjšine kot etnično-jezikovne skupine), d) Slovenija (prevlada priseljenih manjšinskih skupnosti);
- nacionalne države z velikim deležem manjšinskih skupnosti; 70 do 80 % prebivalcev je pripadnikov večinskega naroda: a) Ukrajina, Makedonija, Zvezna republika Jugoslavija (prevlada nacionalnih manjšin), b) Luksemburg (prevlada priseljenih manjšinskih skupnosti);
- nacionalne države z zelo velikim deležem manjšinskih skupnosti (60 do 70 % prebivalcev je pripadnikov večinskega naroda: a) Estonija, Moldavija (prevlada nacionalnih manjšin), b) Španija (prevlada etnično-jezikovnih skupnosti);
- večnacionalne države (noben narod ne presega 60 % prebivalcev: a) Belgija, Švica, Bosna in Hercegovina (institucionalne večnacionalne države), b) Latvija (dejansko večnacionalna država).

Kot vidimo, so na naši celini, kjer se je "ideja" o nacionalnih državah rodila in razvila, te seveda najbolj razširjene. Glede na razmerje narod – nacija oziroma stopnjo njihove nacionalne "samozadostnosti" lahko te države delimo (pri čemer ni bil upoštevan tisti del narodnega telesa, ki je uveljavil svojo samobitnost v okviru večnacionalnih držav) še na:

- nacije, ki zajemajo celotno narodno skupnost (Francija, Islandija, Norveška, Estonija, Latvija, Litva, Združeno kraljestvo, Irska, Portugalska, Španija, Italija, Moldova);

- nacije, zunaj katerih se nahaja zelo majhen del narodne skupnosti (1 do 5 %: Nemčija, Avstrija, Hrvaška, Finska, Švedska, Romunija, Poljska, Bolgarija, Danska, Grčija, Češka, Nizozemska);
- nacije, zunaj katerih se nahaja manjši del narodne skupnosti (5 do 15 %: Ukrajina, Rusija, Slovaška, Slovenija, Zvezna republika Jugoslavija);
- nacije, zunaj katerih se nahaja precejšen del narodne skupnosti (15 do 25 %: Madžarska, Luksemburg, Makedonija, Belorusija);
- nacije, zunaj katerih se nahaja velik del narodne skupnosti (25 do 50 %: Albanija).

Upoštevajoč razmerje delež naroda v državi — delež naroda zunaj države ter delež manjšin drugih narodov in etnično-jezikovnih skupnosti v državi, lahko v Evropi prevladujoče nacionalne države sintetično ločimo v pet različnih tipov:

- države, ki se povsem ali povečini (do 5 % skupnega števila pripadnikov večinskega naroda zunaj države in do 5 % manjšin med skupnim številom prebivalcev države) skladajo z narodnim ozemljem: Islandija, Portugalska, Irska, Norveška, Italija, Švedska, Danska, Poljska, Češka, Avstrija;
- države, zunaj katerih se nahaja manjši del dominantnega naroda (do 10 %) in kjer manjšine prav tako predstavljajo le manjši del (do 10 %) skupnega prebivalstva: Finska, Nizozemska, Nemčija, Romunija, Grčija, Slovenija;
- države, ki zajemajo sicer ves ali večji del večinskega naroda (od 90 do 100 %), a tudi dokaj konsistenten del manjšinskih skupnosti (od 10 do 20 % skupnega števila prebivalstva): Estonija, Španija, Moldova, Litva, Francija, Združeno kraljestvo, Bolgarija, Hrvaška, ZRJ, Rusija, Slovaška;
- države, kjer precejšen del dominantnega naroda živi zunaj državnih okvirov (10 do 20 %) in v katerih se nahaja konsistenten delež manjšin (10 do 20 % skupnega števila prebivalcev): Belorusija, Ukrajina, Makedonija, Luksemburg (v zadnjem primeru so kot večinski narod opredeljeni tisti, ki govorijo leceburski regionalni jezik, kot manjšine pa priseljene etnične skupine);
- države, kjer zelo velik del (več kot 20 %) večinskega naroda živi zunaj državnih okvirov in v katerih se nahaja skromen delež manjšin (do 5 % skupnega števila prebivalcev): Albanija, Madžarska.

4. Sklep

Evropa, domovina nacionalizma, a tudi politične geografije, je svoj vzor politične ureditve prostora in družbenih odnosov marsikje uveljavila tudi na drugih celinskih, marsikje pa je v nasprotju z "evropsko" doktrino samoodločbe narodov zatirala nacionalna gibanja, ko so bili ta v neskladju z njenimi državnimi interesi. S tem je udejanila tako imenovani paradoks ABC — kjer se enota B najprej bori za

odcepitev od matične enote A, po osamosvojitvi pa sama onemogoča odcepitev še manjše enote C — ter dokazala, kako "elastično" in relativno je lahko razumevanje družbenih in prostorskih pojavov in procesov v času in prostoru. Hkrati je evropska celina pravi "laboratorij" kompleksnosti osnovnih političnogeografskih pojavov, kot so etnične formacije, narodi, nacije, države in manjšine, ki skupno prispevajo k oblikovanju samosvoje in pestre podobe kulturnih pokrajin na njej. Različni kulturni prostori kažejo številna pretekla nasprotja in napetosti, a tudi željo po iskanju novih ravnotežij in medsebojnega povezovanja. Tudi današnja dogajanja, ki pomenijo po eni strani integracijo vse večjega dela evropske celine, po drugi pa fragmentacijo večnacionalnih držav in splošno regionalizacijo družbenega in političnega življenja, so le vester pokazatelj mnogokrat protislovne, a privlačne političnogeografske podobe te celine. Politična geografija dobiva zato tu vedno nove izzive in raziskovalna področja za svoje delo, ki je v vse večji meri usmerjeno k soustvarjanju "evropskega" sožitja ter "povezovanja v različnosti". Prav od uspeha in uveljavljanja teh nazorov in političnih vrednot je odvisna tudi prihodnost Evrope, a tudi precejšnjega dela sveta, ki se sklicuje na njene civilizacijske dosežke.

Viri in literatura

- Anderson, B., 1983: *Imagined Communities*, London, Verso.
- Anderson, J., 1986: *Nationalism and geography*, v: J. Anderson (ur.), *The Rise of the Modern State*, Brighton, Wheatsheaf.
- Bufon, M., 1994: Regionalizem in nacionalizem, *Annales* 5, str. 9–16.
- Bufon, M., 1995: Oris položaja avtohtonih etničnih in narodnih manjšin v Italiji, *Geografski vestnik* 67, str. 127–140.
- Calvet, L.J., 1993: *L'Europe et ses langues*, Paris, Plon.
- Ceinos, P., 1992: *Atlante illustrato delle minoranze etniche*, Como, RED.
- Chaliand, G., 1985: (ur.), *Les minorités à l'âge de l'Etat-nation*, Paris, Fayard.
- Dikshit, R.D., 1987: *Political Geography*, New Delhi, Tata McGraw-Hill Publishing Company Limited.
- EBLUL, The European Bureau for Lesser Used Languages, Dublin (razne publikacije).
- Foster, C.R., 1980: *Nations without a State: Ethnic Minorities in Western Europe*, New York, Praeger.
- Gellner, E., 1983: *Nations and Nationalism*, Oxford, University Press.
- Giordan, H. (ur.), 1992: *Les minorités en Europe*, Paris, Kimé.
- Glassner, M.I., 1993: *Political Geography*, New York, John Wiley & Sons.
- Gosar, A. (ur.), 1993: *Geografija in narodnosti*, *Geographica Slovenica* 24, Ljubljana, Inštitut za geografijo Univerze v Ljubljani.
- Heraud, G., 1963: *L'Europe des ethnies*, Paris, Presses d'Europe.
- Holmstead, E., Lade, A., 1969: *Lingual Minorities in Europe*, Oslo, Samlaget.

- Kloss, H., McConnell, G.D. (ur.), 1984: *Linguistic Composition of the Nations of the World — Composition linguistique des nations du monde*, Laval-Quebec, Centre International de Recherches sur le bilinguisme.
- Labasse, J., 1991: *L'Europe des régions*, Paris, Flammarion.
- Laponce, J., 1987: *Language and their Territories*, Toronto, University of Toronto Press.
- MRG, Minority Rights Group, Annual Report, London, MRG (razne publikacije).
- MRG, Minority Rights Group, World Directory of Minorities, London, MRG, 1996.
- Plichtova J. (ur.), 1992: *Minorities in Politics*, Bratislava, Czechoslovak comitee of the European cultural foundation.
- Sanguin, A.L. (ur.), 1993: *Les minorités ethniques en Europe*, Paris, Editions L'Harmattan.
- Siguan, M., 1990: *Les minorités linguistiques en Communauté Européenne*, Bruxelles, Office des Publications Officielles de la Communauté Européenne.
- Smith, A.D., 1986: *The ethnic origins of nations*, Oxford, University Press.
- Stephens, M., 1976: *Linguistic Minorities in Western Europe*, Llandysul, Gower Press.
- Straka, M., 1970: *Handbuch der europäischen Volksgruppen*, Wien, Bräumuller Verlag.
- Taylor, P.J., 1989: *Political Geography*, London, Longman.
- Toso, F., 1996: *Frammenti d'Europa*, Milano, Baldini & Castoldi.
- Williams, C.H., 1991: *Linguistic Minorities: Society and Territory*, Philadelphia, Clevedon.

Summary

The article discusses certain aspects of political geography of the states, nations and minorities, with a special emphasis laid on the European situation. The survey includes a general analysis of political world map as to the location, size and form of states and their status. Presented in detail in a case study of European continent are the problems of borderlands, which proceed from a relatively high political fragmentation of the continent; comprised are also the descriptions of different types of European borderlands and certain cases of institutional Euro-regions. Especially typical of Europe is its key relation, i.e. the relation between nations and states, since this continent is a cradle of modern nationalism. The latter has followed in its development mainly a concept of forming medium-seize territorial units, within which individual nations predominated. This is a modern phenomenon; namely, in making politico-territorial formations the national principle already occurred in 1815, but it became actually effective only in 1919. Nationalism as the social and political movement which tends towards the establishing of suitable politico-territorial formation for the dominant nation, can be divided in Europe into the so-called proto-nationalism, uniting nationalism and separating nationalism, while in other parts of the

world, the liberation nationalism and restorative nationalism also occur. In spite of the constantly increasing number of states in the last decades, nationalism has still remained a limited phenomenon; namely, there are about 2000 different ethnic groups, about 200 states, and only slightly above 20 nations in a literal sense of the word, i.e. the states where a dominant nation exceeds 90 % of the total population. Thus, as the nations in a broader sense, all those states are determined where the leading nation makes more than 60 % of the total population. The second type of states is formed by the partial national states, of which one nation lives in several different politico-territorial formations. However, multinational states still remain the most widespread type in the world. Nationalism occurs on different social and territorial levels (on a regional level as regionalism), and so can ethnic formations be concurrently formed on different levels of objective and subjective identity under the influence of various politico-geographical processes. Thus, the Slovenians within Slovenia are "the nation"; but Slovenians live also as a national minority in neighbouring countries in the Trieste region, the Gorizia region and Carinthia, and as an "ethnicity" on the autochthonous territories along the border within the neighbouring states (Resia, the Venezia province, Szlovénvidék), or in the individual settling islands which originated due to the emigration (e.g. in Croatia, Friuli, both Americas and Australia).

There are above 60 different ethnic groups or nations in Europe in total, of which approx. a half have their own states. It is interesting that some nations enforced their state-forming power within the frame of different states (Germans, Roumanians). Besides, about 55 different autochthonous minorities live in Europe; they can be divided into two main groups: the national minorities, and the ethnic-lingual minorities without their national hinterlands or the "stateless nations". These minorities form altogether 140 different minority situations, which means that four different minorities, on average, live in a state. Numerically more consistent are usually the ethnic-lingual groups without their national hinterlands, consisting of several million people (the Galegos, the Catalunians, the Scots, the Tartars), although some national minorities can also be quite numerous (the Albanians in Yugoslavia, the Hungarians in Roumania, the Germans in France, the Ukrainians in Russia, the Russians in Ukraine and Belarus). Thus, the European states can be divided by different politico-geographical principles with regard to their ethnic or national structure: by the percentage of a dominant nation in total population, by the percentage of all the members of a certain nation which live in the country, or, by the common balance between the percentage of a dominant nation living outside its own state and the percentage of national minorities living in the country. Although the politico-geographical picture of our continent always offers new challenges and research topics, the relation between states and nations and minorities, and the question of territorial identity further remain in the first plan of the interest of this geographical branch, particularly in the light of contemporary social and spatial processes in Europe which tend towards the social integration along with preserving and valorizing the cultural diversity.